

4. Oltu Kongresi (21 Şubat 1920) ve Oltu Şûra Hükümeti

Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti'nin İngilizler tarafından yıkılması, Elviye-i Selase bölgesindeki Türk-İslam ahalinin siyasal mücadelesini nihayetlendirmedir. Bölge halkı, hükümetlerinin yıkılmasından sonra da, tıpkı Mondros Mütarekesi'nin hemen ertesinde olduğu gibi Milli Şûra Hükümetleri şeklindeki yerel siyasal örgütlenmelere gitti. Elviye-i Selase bölgesinde Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti'nin yıkılışından sonra ortaya çıkan siyasal oluşumların başlıcaları şunlardı: Nahçıvan Şûrası (Aras Türk Cumhuriyeti), Cengiz Bey Hükümeti, Kulp (Tuzluca) Şûrası, Pozatköylü Bekir Bey Şûrası, Oltu Hükümet-i Muvakkatası, Akbaba Şûrası, Çıldır Milli Şûrası, Eyüp Paşa başkanlığında Allahüekber Dağları'nda teşkil edilen Şûra, Batum'da, Sada-yı Millet Gazetesi etrafında toplanan Batum İslam Cemiyeti, Acara İslam Cemiyeti'nin yönetimindeki Şûra Hükümeti, Artvin, Ardanuç ve Şavşat'ta teşkil edilen Şûra Hükümetleri, Orta-Kale Milli Şûrası (Gökdemir; 1989: 175-176). Bütün bu Şûra Hükümetleri'nin en önemlisi, T.B.M.M.'nin açılışından sonra bile varlığını devam ettiren ve sonrasında T.B.M.M.'ye katılma kararı alan Oltu Şûra Hükümeti'dir.

Bilindiği gibi Osmanlı toprakları dahilinde bulunan Oltu, 1878'deki Ayastefanos Antlaşması'ndan sonra Rusya topraklarına katılmıştı. Ancak 1. Dünya Savaşı'nın sonunda Oltu yeniden Osmanlı topraklarına katılmış oluyordu. Oltu'nun Osmanlı topraklarına katılmasında, Bolşevik devrimi esnasında faaliyetlerini genişleten Oltu İslam Komitesi'nin katkıları önemli yer tutmuştur (Önal; 1968: 22-33). Oltu İslam Komitesi'nin Bakü İslam Cemiyet-i Hayriyesi'nin Oltu'daki şubesi olduğu belirtilmektedir. Komite'nin üyeleri, Dr. Esad Bey, Yusuf Ziya Bey, Yasin (Haşimoğlu) Bey, Hacı Şerifoğlu Mehmed Bey (Olur Kaymakamı), Örtülü köyünden Hüseyin Sırrı (Köycü), Hasanoglu İsmail Bey (Oltu Jandarma Kumandanı), Sarıkamış Yenigazi köyünden Şafi Kurban, Mehmed Sadık Efendi, Süleyman Efendi, Mehmed Çavuş, Molla Bilal, Terpinikli Molla Veysel, Dağgirli Taştan Efendi, Sefer Efendizâde Ahmed ve Şakirzâde Ahmed Beyler idi (Dayı; 1991: 37). Komite'nin en önemli faaliyetinin "halkın hukukunu korumanın yanısıra halkı silahlandırmak olduğu" belirtilmektedir (a.g.e.:38). Bu faaliyetler çerçevesinde, Komite üyeleri Rus güçlerine ait silahları ele geçirecek gönüllü milis kuvveti oluşturmuşlardır.

3 Mart 1918 tarihinde, Osmanlı Devleti ile yeni kurulan Bolşevik iktidarı arasında imzalanan Brest-Litovsk antlaşması da Oltu'nun Osmanlı topraklarına katılışını onaylamaktaydı. Bu antlaşmayı takiben 25 Mart 1918 tarihinde Osmanlı Ordusu Oltu'ya girdi. Ancak 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'nin 11. maddesi "İran'ın kuzeybatı kısmındaki Osmanlı kuvvetlerinin 1. Dünya savaşı öncesi Osmanlı hudutlarına çekilmesi" öngörmekteydi. Bunun üzerine Oltu yeniden Osmanlı hudutları dışında kalmış oluyordu.

Mondros Mütarekesi'ni izleyen günlerde, Oltu'nun Türk-İslam ahalisi kendi yerel örgütlenmelerini yaratarak, Elviye-i Selase bölgesindeki siyasal oluşumlarla bütünleşti. Molla Bilal (Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti'nin sonraki Maliye Nazırı), Hüseyin Köycü (Meclis Yönetim Kurulu Başkanı), ve Sami Bey (Dışişleri Bakanlığı Başkatibi)'in Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti'ni kuran Büyük Kars Kongresi'ne Oltu delegesi olarak katılmış olmaları bu siyasal bütünleşmeye örnek teşkil etmektedir.

Oltu'yu, Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti'ne bağlayan Oltu İslam Komitesi, bu hükümetin dağıtılması üzerine Oltu İslam Terakki Komitesi adıyla yeniden faaliyetlerine başladı ve Oltu Şûra Hükümeti'ni kurdu. Oltu İslam Komitesi'nin temel amacı, Oltu ve çevresini, tıpkı Elviye-i Selase'nin diğer bölgelerini olduğu gibi, Ermeni otoritesine bırakmayı hedefleyen İngiliz projesine karşı bir öz savunma örgütlemektir.

Bu doğrultuda askeri ve siyasal çalışmalarını sürdüren ve Şûra Hükümetini yöneten Oltu İslam Terakki Komitesi, 12 Kasım 1919'da "Makasıt-ı Aliyye Programı" (Yüce Amaçlar Programı) adlı belgeyi oluşturdu.

Oltu İslam Terakki Komitesi Makasıt-ı Aliyye Programı

1. Saadet-i Milliye'nin temin ve husulü için bilumum müslüman ve Türklerin mukaddes 'Albayrak' altında birleşmeleri lazım geldiğinden bu maksad-ı mukaddesin kuvveden fiile çıkması her ne gibi fedakarlığı icap ettirirse, fırka, mensubini yemin ederek kabul ve çalışmayı deruhte eyler.

2. Bütün manasıyla Türk ve müslüman olan Elviye-i Selase'de bundan sonra ebediyyen Türk ve müslüman hakimiyetini yaşatmak fırkanın aksasını teşkil eder.

3. Altıyüz seneden beri Saltanat-ı Osmâniye ve Hılafet-i Muazzama'ya merbut ve onun bir cüz'ü layenfekki iken kırkiki seneden beri Rusya'nın esareti mutlaka altına geçmiş Elviye-i Selase'yi yine anavatan rapt ve ilhakla bu anavatan parçasını badema rayet-i Hilal-i Osmani sayesinde yaşatmak fırka'nın ahs-i amalıdır.

4. Elviye-i Selase'yi teşkil eyleyen Kars, Batum, Ardahan, Kağızman ve Oltu arasında sıkı bir irtibat temin edip, Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye Elviye-i Selase'ye vaziyet edinceye kadar teşkil edilecek Şuabat-ı Mahalliye her türlü vesaitle teçhiz ederek din ve kan kardeşlerini Ermeni ve Gürcü gibi hıristiyan komitelerinin mezaliminden bilfiil vikaye ve himaye eylemeyi fırka akdes vezaifinden bilir.

5. Fırka'nın amal ve programına hadim olan her hükümete -Şûra heyetlerine- Fırka zahir olmayı vecibe addeyler.

6. Mukadderat-ı memleket ve hayat-ı milleti kurtarmaya matuf olarak hükümet tarafından tarhedilecek her nevi tekalifi fırka sevap görmekte istifasını daha temin ve teshil eyler.

7. Elviye-i Selase mukadderatını, fırkanın programı veçhile halletmek, efkar-ı umumiye ve metalibat-ı milliyeyi İtilaf devletleri ricaliyle Sulh Konferansı'na bildirmek üzere Avrupa'ya murahhas gönderilmesi için hükümetle teşebbüsata girişerek Elviye-i Selase mukadderatının inkişafını fırka tecil eyler.

8. Meşrut-i İdare Fırka'nın kabe-i amali olduğundan Oltu Sancağı namına intihab-ı ara ile mebus izamını fırka kendisine farz bilir.

9. Hükümetin müsaadesiyle Elviye-i Selase'de mektepler açarak nur-i maarifin taamümüne Fırka bez-i ceht eyler.

10. Şayet Elviye-i Selase'nin Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye idaresine verilmesine Avrupa Düvel-i Muazzaması'yla Sulh Konferansı şiddetle muhalefet ederler ve fırka bu muhalefeti izale ve tadile muvaffak olamazsa ırk, din, mezhep, asar-ı bahire-i islamiyye ve an'anat-ı müslime-i Türkiye itibarıyla Elviye-i Selase'nin Makam-ı Mualla-i Hilafet-i Uzma'ya mertubiyeti baki ve zir-i himayesinde kalmak şartıyla, Elviye-i Selase'de Cenub-i Garbi Kafkas hükümetini ilan ederek Wilson Prensipleri'nin 12. maddesinin yalnız milliyet esasına tallük eden ahkamına binaen hakimiyet-i milliye uğrunda son damla kanına kadar sebat etmeyi Fırka kendisine farz bilir.

11. İşbu onuncu madde mahrem tutulacaktır.

Programın altında Oltu İslam Terakki Komitesi kurucularından Tahir Beyzâde Yusuf Ziya, İstanbullu Mümtaz Cahit, Ahmet Beyzâde Nazım, Tahir Beyzâde Yasin Bey, Edo Beyzâde Tahir Bey, Gümrük Memuru Bedrettin, Lispek Müdürü Molla Veysel, Mektep Muallimi Hüsamettin, Tavusker Müdürü Maksut, Örtülü'den Hafız Efendizâde Hüseyin Sırrı imzaları bulunmaktadır.

Programın lafzında en göze çarpan hususlardan birisi komite ibaresi yerine fırka (parti) ibaresinin kullanılmış olmasıdır. Gerçekten de Oltu İslam Terakki Komitesi kendisini bir parti olarak tanımlamaktadır. Tanör'e göre Oltu'daki yönetimin bir parti önderliğine dayalı oluşu, Oltu'daki siyasal örgütlenmenin en özgün tarafıdır. Yine Tanör'ün anlatımıyla bu "Anadolu ve Trakya'daki öbür kongre ve Şûra tipi örgütlenme ve iktidarlaşma (ya da hükümetleşme) olaylarında rastlanmayan bir durumdur. Ancak buradaki fırka olayı da, tıpkı 'müdafa-i hukuk' adlı ve cemiyet tipi örgütlenmelerde görüldüğü gibi, bölgenin bütün müslüman ve Türklerini doğal üyesi sayan bir yapı olup klasik 'siyasal parti' modelinden farklıdır" (Tanör; 1992: 115).

Oltu İslam Terakki Komitesi, ilk genel kongresini 21 Şubat 1920'de gerçekleştirdi. Kongre ilk iş olarak 12 Kasım 1919'da kabul edilen Makasıt-ı Aliyye Programı'na aşağıdaki maddeleri eklemeyi uygun gördü.

Oltu İslam Terakki Komitesi Makasıt-ı Aliyye Programı Ek Maddeleri

1. Elviye-i Selase halkı olup mazisi lekesiz ve sinni 57 yaşından büyük ve 24 yaşından küçük olmayan her müslüman fırkanın aza-i asliyesi kayıt ve kabul olunur.
2. Cinayetle mahkum veya maznun olanlar beraat etmedikçe fırkaya kabul olunamazlar.
3. Ahlaksızlığı tebarüz ve tebeyün eden fırka mensubini fırka merkezi umumi heyetin kararıyla bittecziye firkadan ihraç olunurlar.
4. Fırka heyet-i merkeziyesi her cuma günü içtima eder.
5. Fırka reis-i umumisi lüzum gördüğü vakit bilumum fırka mensubinini merkez-i umumiye davet ve celbe selahiyettardır.
6. Akdedilecek umumi kongrede aza-i asliyyeden mazaretsiz bulunan her ferdin yevm-i içtimada merkez-i umumide isbat-ı vücut eylemesi mecburidir.

Oltu Kongresi Kararları

Oltu Kongresi'nin ilk iş olarak 12 Kasım 1919'da kabul edilen Makasıt-ı Aliyye Programına ek maddeler koymayı kararlaştırmıştı. Eklenen bu kararlar birlikte Oltu İslam Terakki Komitesi Programı'nın Kongre tarafından onaylaması, bu programın Kongre Kararları şeklinde tescil edilmiş olduğunu gösterir. Bu kararların tümü Oltu İslam Terakki Komitesi Programı başlığı altında verilebilir:

Oltu İslam Terakki Komitesi Kararları

1. Saadet-i Milliye'nin temin ve husulü için bilumum müslüman ve Türklerin mukaddes 'Albayrak' altında birleşmeleri lazım geldiğinden bu maksad-ı mukaddesin kuvveden fiile çıkması her ne gibi fedakarlığı icap ettirirse, fırka, mensubinini yemin ederek kabul ve çalışmayı deruhte eyler.
2. Bütün manasıyla Türk ve müslüman olan Elviye-i Selase'de bundan sonra ebediyyen Türk ve müslüman hakimiyetini yaşatmak fırkanın aksasını teşkil eder.
3. Altıyüz seneden beri Saltanat-ı Osmaniye ve Hilafet-i Muazzama'ya merbut ve onun bir cüz'ü layenfekki iken kırkiki seneden beri Rusya'nın esareti mutlaka altına geçmiş Elviye-i Selase'yi yine anavatan rapt ve ilhakla bu anavatan parçasını badema rayet-i Hilal-i Osmani sayesinde yaşatmak fırka'nın ahs-i amalidir.
4. Elviye-i Selase'yi teşkil eyleyen Kars, Batum, Ardahan, Kağızman ve Oltu arasında sıkı bir irtibat temin edip, Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye Elviye-i Selase'ye vaziyet edinceye kadar teşkil edilecek Şuabat-ı Mahalliye her türlü vesaitle teçhiz ederek din ve kan kar-

değerlerini Ermeni ve Gürcü gibi hıristiyan komitelerinin mezaliminden bilfiil vikaye ve hi-maye eylemeyi fırka akdes vezaifinden bilir.

5. Fırka'nın amal ve programına hadim olan her hükümete -Şûra heyetlerine- Fırka za-hir olmayı vecibe addeyleyler.

6. Mukadderat-ı memleket ve hayat-ı milleti kurtarmaya matuf olarak hükümet tara-fından tarhedilecek her nevi tekalifi fırka sevap görmekte istifasını daha temin ve teshil eyler.

7. Elviye-i Selase mukadderatını, fırkanın Programı veçhile halletmek, efkar-ı umu-miye ve metalibat-ı milliyeyi İtilaf devletleri ricaliyle Sulh Konferansı'na bildirmek üzere Avrupa'ya murahhas gönderilmesi için hükümetle teşebbüsata girişerek Elviye-i Selase mukadderatının inkişafını fırka tecil eyler.

8. Meşrut-i İdare Fırka'nın kabe-i amali olduğundan Oltu Sancağı namına intihab-ı ara-ile mebus izamını fırka kendisine farz bilir.

9. Hükümetin müsaadesiyle Elviye-i Selase'de mektepler açarak nur-i maarifin taamü-müne Fırka bez-i ceht eyler.

10. Şayet Elviye-i Selase'nin Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye idaresine yerilmesine Av-rupa Düvel-i Muazzamasıyla Sulh Konferansı şiddetle muhalefet ederler ve fırka bu mu-halefeti izale ve tadile muvaffak olamazsa ırk, din, mezhep, asar-ı bahire-i islamiyye ve an'anat-ı müslime-i Türkiye itibarıyla Elviye-i Selase'nin Makam-ı Mualla- Hilafet-i Uz-ma'ya mertubiyeti baki ve zir-i himayesinde kalmak şartıyla, Elviye-i Selase'de Cenub-i Garbi Kafkas hükümetini ilan ederek Wilson Prensipleri'nin 12. maddesinin yalnız milliyet esasına tallük eden ahkamına binaen hakimiyet-i milliye uğrunda son dâmla kanına kadar sebat etmeyi Fırka kendisine farz bilir.

11. İşbu onuncu madde mahrem tutulacaktır.

12. Elviye-i Selase halkı olup mazisi lekesiz ve sinni 57 yaşından büyük ve 24 yaşından küçük olmayan her müslüman fırkanın aza-i asliyesi kayıt ve kabul olunur.

13. Cinayetle mahkum veya maznun olanlar beraat etmedikçe fırkaya kabul oluna-mazlar.

14. Ahlaksızlığı tebarüz ve tebeyyün eden fırka mensubini fırka merkezi umumi heye-tinin kararıyla bittecciye firkadan ihraç olunurlar.

15. Fırka heyet-i merkeziyesi her cuma günü içtima eder.

16. Fırka reis-i umumisi lüzum gördüğü vakit bilumum fırka mensubinini merkez-i umumiye davet ve celbe selahiyettardır.

17. Akdedilecek umumi kongrede aza-i asliyyeden mazaretsiz bulunan her ferdin yevm-i içtimada merkez-i umumide isbat-ı vücut eylemesi mecburidir.

Oltu İslam Terakkı Komitesi Programı'nın tescil edildiğini işaret eden bir maddenin de yer aldığı Oltu Kongresi Kararları'na ilişkin tam bir metin Onal'ın çalışmasında yer almaktadır. Bu metne göre Oltu Kongresi aşağıdaki kararları almıştır:

Oltu Kongre Kararları

İşbu binüçyüztotuzaltı senesi (1920) şubatının yirmibirinci cumartesi günü, vukubulan davete binaen, zirde vazıulımezzevat, Oltu Mekteb-ı İptidaisinde biliçtım Husamettin Bey tarafından Kuran'ı Kerim'e yemin ettirilerek alaturka saat sekizde İslam Terakkı Komitesi muessislerinden Mumtaz Cahit Bey'in taht-ı nezaretinde İslam Terakkı Fırkası namı altında icra ve birinci kongre akdedilerek ber veçhi zır intıhabat yapılarak bu kararname imza edilmiştir.

1 Komite muessislerinden Tahir Beyzâde Yusuf Zıya, Salım, Yasın, Bosnalızâde Mumtaz Cahit, Ahmet Beyzâde Nazım, Edo Beyzâde Tahir, Kara Cıbozâde Bahri Beylerle, Sefer Efendizâde Ahmet, Hafız Halil Efendizâde İsmail, Terpinkli Molla Mehmetoğlu Molla Veysel Efendiler ile Sihsor Karyeli Mustafaoğlu Mehmet Ağa tarafından düşünülüp zamanın nezaketine binaen, harfiyyen mevki-ı tatbika vaz'edilen Makasıt-ı Alıyye Programı Mumtaz Cahit Bey tarafından kıraat olunarak aynen kabul ve taahhut edildi.

2 Programın serlevhasında bulunan Oltu İslam Terakkı Komitesi yerine Oltu İslam Terakkı Fırkası yazılıp cemiyetin bu isimle tevsimi karargır olundu.

3 İslam Terakkı Fırkası liderliğine firka muessislerinden Tahir Beyzâde Yusuf Zıya Bey ittifak-ı ara ile intıhap edildi.

4 Nevahi ve kurada açılacak Şubat müdüriyetine de mektep muallımı Husamettin Bey ekseriyet-ı ara ile tayin ve intıhap olundu.

6 Fırka'nın umumı azalıklarına Ahmet Beyzâde Nazım, Tahir Beyzâde Yasın, Edo Beyzâde Tahir Beyler ile Sefer Efendizâde Ahmet ve Ortulu Karyeli Hafız Mehmet Efendizâde Hüseyin Sırrı Efendiler ile, Sihsorlu Mehmet ve Bahçecikli Feyyaz Ağalar ekseriyet-ı ara ile intıhap ve kabul edildiler.

7 Lispek nahıyesi firka murahhaslığına Molla Veysel ve nahıye şube kıtabetine Molla Mustafa Efendiler ve Peneskirt nahıyesi firka murahhaslığına Ruşru Beyzâde Mecit Bey ve nahıye-ı mezkur şube kıtabetine Hafız Polat Efendi ve Karnavas merkez-ı firka murahhaslığına Refik Bey ve şube memurluğuna Memi Ağazâde Reis Ağalar ekseriyet-ı ara ile tayin ve intıhap olundular.

8 Cemiyetin resmî muhurunun bir hilal ve bir yıldız olarak, hilalın içersine 'Oltu İslam Terakkı Fırkası' ibaresi yazılması karargır olundu.

9. Elviye-i Selase, Hilafet-i Muazzama ve bilhassa Oltu Sancağının mukadderatıyla alakadar olan mesailin hal ve müzakeresi icap ettiği takdirde fırkanın heyet-i umumiyesini celbetmek selahiyeti makam-ı riyasete verildi.

10. Alel'umum mesail-i müstacele ve adiyenin hal ve tasviyesi reis ve katib-i mesul ile merkez-i umumi azalarının içtimalı şart kılınarak mumaileyhime selahiyet itası taht-ı karara alınarak alaturka saat 11'de firka reisi Yusuf Ziya Bey tarafından kongre tatil edildi.

İmzalar

Reis

Yusuf Ziya (Oltu İslam Terakki Fırkası Reisi)

Umum Katib

Mümtaz Cahit (Katib-i Mesul-i Umumi)

Azâlar

Ahmet Beyzâde Nazım

Tahir Beyzâde Yasin

Sefer Efendizâde Ahmet

Oltu Kongresine Katılan Delegeler

Ahmet Beyzâde Nazım

Bahçecikli Feyyaz Ağalar

Bosnalızâde Mümtaz Cahit

Dağgırlı Taştan Efendi

Dr. Esad Bey

Edo Beyzâde Tahir Bey

Gümrük Memuru Bedrettin

Hacı Şerifoğlu Mehmed Bey (Olur Kaymakamı)

Hafız Halil Efendizâde İsmail

Hafız Polat Efendi

Hasanoğlu İsmail Bey (Oltu Jandarma Kumandanı)

Hüsametdin Bey

Kara Cibozâde Bahri Bey

Lıspek Müdürü Molla Veysel

Mehmed Sadık Efendi

Mektep Muallimi Hüsametdin

Memi Ağazâde Reis Ağa

Molla Mustafa Efendi

Molla Veysel Efendi
Mümtaz Cahit Bey
Örtülü'den Hafız Efendizâde Hüseyin Sırrı
Refik Bey
Rüştü Beyzâde Mecit Bey
Salim Bey
Sami Bey
Sarıkamış Yenigazi köyünden Şafi Kurban
Sefer Efendizâde Ahmed
Sıhsor Karyeli Mustafaoğlu Mehmet Ağa
Sıhsorlu Mehmet
Süleyman Efendi
Şakirzâde Ahmed Bey
Tahir Beyzâde Yasin Bey
Tahir Beyzâde Yusuf Ziya
Tavusker Müdürü Maksut
Terpinikli Molla Veysel
Terpinikli Molla Mehmetoğlu
Yasin (Haşımoğlu) Bey
Yusuf Ziya Bey

Yukarıdaki isimlere ilave olarak, Yasin Haşımoğlu'nun anılarından anlaşıldığı üzere Oltu'nun Dagir Köyünden Taştan Efendi adlı zat da Oltu Kongresi üyesi olarak görünmektedir. Öte yandan Fahrettin Erdoğan'ın anlatımından da Hamşilerden Rüstem ve Nazım Beylerin Oltu Kongre üyesi oldukları anlaşılmaktadır (Erdoğan; tarihsiz: 171).